1.2 Berekeningen

Inleiding

Ruimtelijke figuren geven vaak aanleiding tot het berekenen van afstanden, lengtes van lijnstukken en grootte van hoeken. Je hebt al gezien dat als je een lichaam tekent in parallelprojectie de vorm en lengte van de figuren nogal eens kunnen afwijken van de werkelijke vorm en/of grootte. Bij het berekenen van de lengte van een lijnstuk of de grootte van een hoek is het daarom vaak handig om de figuur als vlakke figuur in de 'juiste' vorm te tekenen. Maak in ieder geval altijd een schets!

Je leert in dit onderwerp

- berekeningen uitvoeren bij ruimtefiguren met de stelling van Pythagoras;
- berekeningen uitvoeren bij ruimtefiguren met behulp van sinus, cosinus en tangens;
- gebruikmaken van gelijkvormigheid en de vergrotingsfactor van vlakke figuren die onderdeel zijn van ruimtefiguren.

Voorkennis

- de (omgekeerde) stelling van Pythagoras;
- zijden en hoeken berekenen in rechthoekige driehoeken met de goniometrische verhoudingen sinus, cosinus en tangens;
- de oppervlakte berekenen van driehoeken;
- gelijkvormigheid gebruiken bij het berekeningen in vlakke figuren.

Verkennen

Opgave V1

Je ziet hier een balk $ABCD.EFGH$. Gegeven is dat $AB = 5$ cm, $BC = 3$ cm en $AE = 2$ cm.

a Hoe groot zijn de lijnstukken AC en AG?

b Hoe groot is $\angle CAG$ (de hoek bij A met benen AC en AG)?

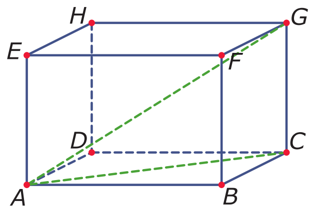

Figuur 1

Uitleg

Bekijk de balk $ABCD.EFGH$. Gegeven is dat $AB = 5$ cm, $BC = 3$ cm en $AE = 2$ cm.

Om zijvlaksdiagonaal AC te berekenen, merk je op dat ΔABC rechthoekig is. In deze driehoek kun je de stelling van Pythagoras toepassen: $AB^2 + BC^2 = AC^2$.
Dus is: $AC^2 = 5^2 + 3^2$.

Zo vind je: $AC = \sqrt{5^2 + 3^2} = \sqrt{34}$.

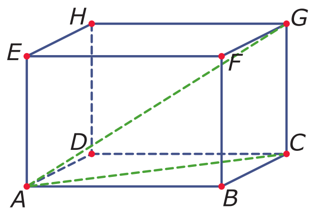

Figuur 2

Lichaamsdiagonaal AG reken je op dezelfde wijze uit. Nu is ΔACG de rechthoekige driehoek waarin je de stelling van Pythagoras toepast: $AC^2 + CG^2 = AG^2$.
Dus is: $AG^2 = 34 + 2^2$.

Zo vind je: $AG = \sqrt{\left(\sqrt{34}\right)^2 + 2^2} = \sqrt{38}$.

Een hoek als $\angle CAG$ (hoekpunt A en benen AC en AG) bereken je met behulp van sinus, cosinus of tangens in een rechthoekige driehoek.

Neem daarvoor ΔACG, dan is bijvoorbeeld $\tan(\angle CAG) = \frac{2}{\sqrt{34}}$.

Dus is $\angle CAG \approx 19°$.

Opgave 1

Bekijk de balk $ABCD.EFGH$.

a Welke vorm heeft vlak $AFGD$ in werkelijkheid?

b Bereken de lengte van zijvlaksdiagonaal AF.

c Bereken de grootte van $\angle AGF$ in graden nauwkeurig.

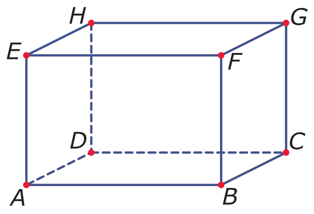

Figuur 3

Opgave 2

Bekijk de balk $ABCD.EFGH$.
Gegeven is dat $AB = 6, BC = 4$ en $AE = 3$. Punt M is het midden van ribbe HG.

a Bereken de lengte van AM en BM.

b Bereken de grootte van $\angle AMH$ in graden nauwkeurig.

c Bereken de grootte van $\angle AMD$ in graden nauwkeurig.

d Bereken de grootte van $\angle AMB$ in graden nauwkeurig.

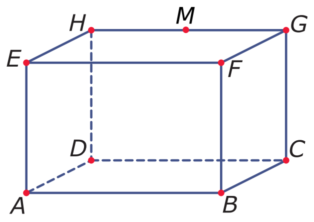

Figuur 4

Theorie en voorbeelden

Om te onthouden

Voor het berekenen van de lengte van lijnstukken en de grootte van hoeken zoek je in de ruimtefiguur geschikte vlakke figuren. Teken deze vlakke figuren (eventueel op ware grootte). Zet de gegevens erbij en bereken de gevraagde lengte en/of grootte.

Meestal zoek je geschikte **rechthoekige driehoeken**, want daarin gelden:

- De **stelling van Pythagoras**: $c^2 + a^2 = b^2$.
- De **goniometrische verhoudingen**:
  - $\sin(\alpha) = \frac{a}{b}$
  - $\cos(\alpha) = \frac{c}{b}$
  - $\tan(\alpha) = \frac{a}{c}$

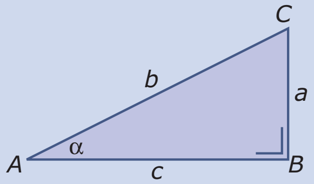

Figuur 5

Merk op dat in dit geval b de schuine zijde (hypothenusa) is, a de voor hoek α overstaande rechthoekszijde en c de voor hoek α aanliggende rechthoekszijde is.

Verder maak je vaak gebruik van **gelijkvormigheid**. Twee figuren zijn gelijkvormig als hun overeenkomende paren hoeken gelijk zijn en de lengtes van de overeenkomende paren zijden recht evenredig met elkaar zijn. Alle lengtes van de zijden van de ene figuur kunnen dan door vermenigvuldiging met een vaste **vergrotingsfactor** uit de lengtes van de zijden van de andere figuur worden berekend.

Voorbeeld 1

Bekijk de balk $ABCD.EFGH$ van 4 bij 4 bij 6. Punt P ligt op AE zodat $AP = 2$, Q ligt op het midden van AB en R ligt op het midden van CG.
Bereken exact de lengte van PQ, van QR en van PR.

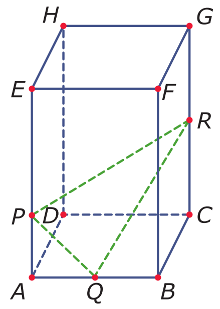

Figuur 6

Antwoord

Je zoekt geschikte driehoeken of rechthoeken om in te rekenen. Teken waar nodig deze figuren zelf in de juiste vorm.

- In de rechthoekige ΔAQP geldt: $PQ = \sqrt{2^2 + 2^2} = \sqrt{8} = 2\sqrt{2}$.
- In de rechthoekige ΔBCR geldt: $BR = \sqrt{4^2 + 3^2} = 5$.

  En in de rechthoekige ΔQBR geldt dan: $QR = \sqrt{5^2 + 2^2} = \sqrt{29}$.

  Tip: deze berekening kan ook sneller $QR = \sqrt{4^2 + 3^2 + 2^2} = \sqrt{29}$.
- In de rechthoek $ACGE$ is $AC = \sqrt{32}$ en dus $PR = \sqrt{32 + 1^2} = \sqrt{33}$.

Opgave 3

Bekijk **Voorbeeld 1**.

a Bereken de lengte van AC en AG.

b Laat zien, hoe je AG met de uitgebreide stelling van Pythagoras kunt berekenen.

c Laat zien, dat ΔPQR niet rechthoekig is.

d Bereken de lengte van PG.

Voorbeeld 2

Bekijk de balk $ABCD.EFGH$ van 4 bij 4 bij 6. Punt P ligt op het midden van AD, Q ligt op het midden van AB en R ligt op het midden van CG.
Bereken de grootte van de hoeken RQC en PRQ in graden nauwkeurig.

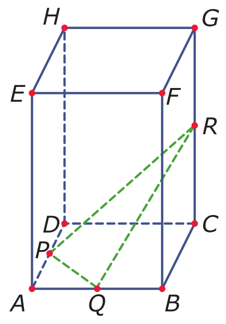

Figuur 7

Antwoord

Je zoekt geschikte driehoeken of rechthoeken om in te rekenen. Teken waar nodig deze figuren zelf in de juiste vorm.

- Voor hoek RQC kijk je naar de rechthoekige ΔRQC, waarvan $QC = \sqrt{20}$ en $CR = 3$.

  Je ziet dat $\tan(\angle RQC) = \frac{3}{\sqrt{20}}$ en dus is $\angle RQC \approx 34°$.
- Hoek PRQ bereken je in de gelijkbenige ΔPQR, waarvan $PR = QR = \sqrt{29}$ en $PQ = \sqrt{8} = 2\sqrt{2}$, met behulp van een hoogtelijn RS.

  Dan is: $\sin(\angle PRS) = \frac{\sqrt{2}}{\sqrt{29}}$. Ga na dat $\angle PRQ \approx 30°$.

Opgave 4

Gebruik de balk met de punten P en Q uit **Voorbeeld 2**.

a Bereken de grootte van $\angle AFD$.

b Bereken de grootte van $\angle QAC$.

c Welk probleem doet zich voor als je $\angle HPQ$ zou willen berekenen?

Voorbeeld 3

Bekijk de afgeknotte piramide $ABC.DEF$. Het grondvlak ΔABC is rechthoekig met een rechte hoek bij hoekpunt C. De ribbe CF staat loodrecht op het grondvlak ABC en het bovenvlak DEF. $AC = 4$ en $BC = CF = DF = 3$.
Bereken de lengte van ribbe CT van de oorspronkelijke piramide $ABC.T$.

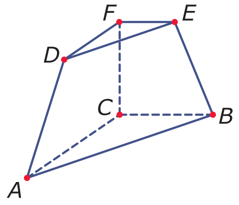

Figuur 8

Antwoord

Schets ΔACT met daarin lijnstuk DF. Omdat CF loodrecht op zowel AC als DF staat, is $AC//DF$ en hebben de driehoeken ACT en DFT gelijke hoeken. Beide driehoeken zijn gelijkvormig.

Omdat $DF = \frac{3}{4}AC$ is ook $TF = \frac{3}{4}TC$.

Noem je $TF = x$, dan is $TC = x + 3$.

En dus is $x = \frac{3}{4}(x + 3)$. Hieruit volgt $x = 9$.

En dus is $CT = 12$.

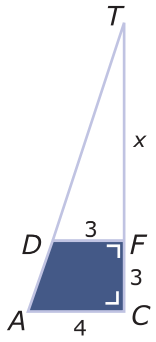

Figuur 9

Opgave 5

Bekijk de afgeknotte piramide in **Voorbeeld 3**.

a Laat zien, dat $CT = 12$.

b Bereken de lengte van EF.

c Bereken de grootte van $\angle CBE$.

Opgave 6

Van een driehoekig prisma $ABC.DEF$ is het grondvlak ABC een gelijkzijdige driehoek met zijden van 4. De hoogte AD van het prisma is ook 4. P is het midden van DE, Q is het midden van EF.

a Bereken de lengte van de zijden van ΔBPQ.

b Bereken de grootte van de hoeken van deze driehoek.

Verwerken

Opgave 7

Gegeven is een balk $ABCD.EFGH$ met $AB = BC = 4$ cm en $AE = 6$ cm. Punt P is het midden van GH. Maak een schets en bereken exact de lengte van de zijden van ΔABP en de hoeken van ΔABP.

Opgave 8

Bekijk de afgeknotte kubus met ribben van 6 cm. De punten P en R zijn de middens van de ribben waar ze op liggen. $BQ = 1$ cm.

a Bereken de lengtes van de zijden van ΔPQR.

b Teken ΔPQR op ware grootte en bereken de hoeken van deze driehoek in graden nauwkeurig.

c Het diagonaalvlak $DBQSH$ is een vijfhoek. Teken dit diagonaalvlak van de afgeknotte kubus op ware grootte en bereken de hoeken ervan in graden nauwkeurig.

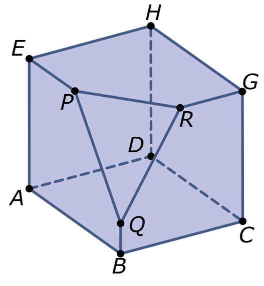

Figuur 10

Opgave 9

Gegeven is een regelmatige piramide $T.ABCD$ waarvan het vierkant $ABCD$ het grondvlak is. Alle ribben van deze piramide zijn 6 cm. P is het midden van AT en Q is het midden van DT. Het snijpunt van AC en BD is S.

a Bereken de hoogte TS van deze piramide.

b Leg uit waarom vierhoek $BCQP$ een gelijkbenig trapezium is en bereken de lengtes van de zijden van deze vierhoek. Maak eerst een schets van de situatie.

c Teken $BCQP$ op ware grootte en bereken alle hoeken van dit trapezium in één decimaal nauwkeurig.

Opgave 10

Bekijk de twee vlakke figuren. Er geldt: $\angle G = 90°$.

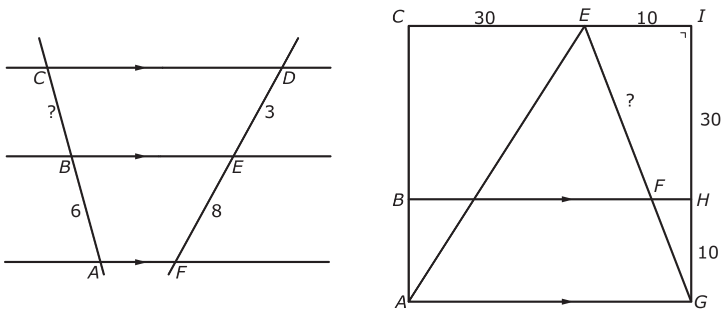

Figuur 11

Bereken steeds exact de lengte van het lijnstuk waar het vraagteken bij staat.

Opgave 11

Marianne is een paar dagen in New York. Ze maakt een foto van een boom. Ze staat 10 meter van de boom vandaan. Op de foto is de boom 2 cm groot. De afstand van de lens tot het negatief in het fototoestel is 6 cm.

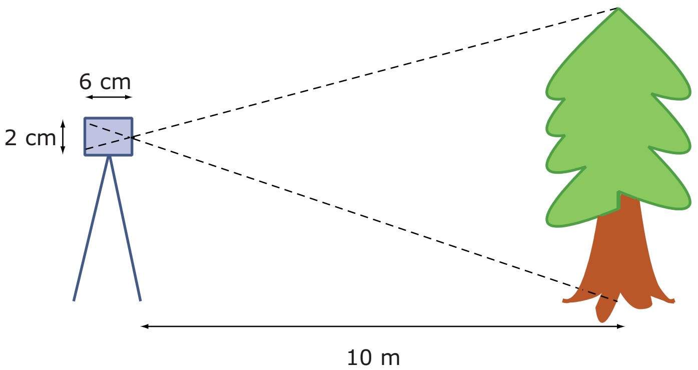

Figuur 12

a Bereken in cm nauwkeurig hoe hoog de boom is.

b Na het ontwikkelen van de foto blijkt het vrijheidsbeeld ook op de foto te staan. Toevallig is op de foto het vrijheidsbeeld precies even groot als de boom. Het vrijheidsbeeld is 93 m hoog. Hoe ver stond Marianne van het vrijheidsbeeld vandaan?

Opgave 12

Bekijk het schilddak, een dakvorm met een rechthoekig grondvlak $ABCD$ waarbij de nok EF van het dak precies boven het midden van het grondvlak zit. Het dak zelf bestaat uit twee gelijkbenige driehoeken en twee symmetrische trapezia.

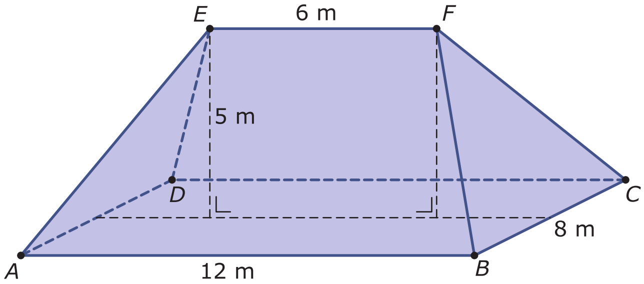

Figuur 13

a Bereken de lengte van de ribben AE, DE, BF en CF.

b Bereken de grootte van $\angle ABF$ en $\angle BCF$.

c Op 3 meter boven de zoldervloer $ABCD$ wordt een rechthoekige verdiepingsvloer aangebracht. Bereken de oppervlakte van die verdiepingsvloer.

Toepassen

Opgave 13: Willemswerf (II)

Hier zie je een foto van het gebouw ‘Willemswerf’ in Rotterdam. Daarnaast zie je een bovenaanzicht van een sterk vereenvoudigde versie ervan. Deze sterk vereenvoudigde versie is 80 m hoog. De knik in het gebouw begint op 10 m boven het grondvlak. De knik in het gebouw heeft een grensvlak in de vorm van een trapezium.

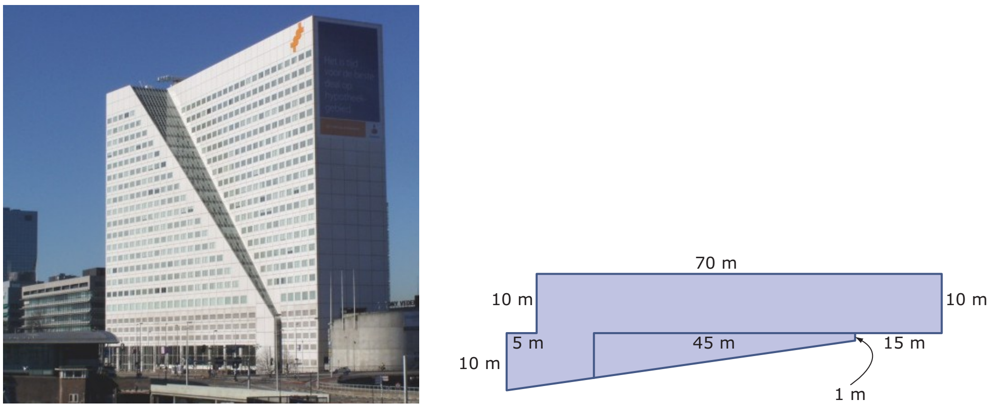

Figuur 14

a Bereken de lengtes van de zijden van dat trapezium.

b Bereken de grootte van de hoeken van dat trapezium.

Opgave 14: Afgeknotte kubus

Bekijk de aan de voorkant afgeknotte kubus $ABCD.EFGH$. $\angle BAD = \angle ADC = 90°$. De afmetingen staan in de figuur.

Bereken de lengte van AQ.

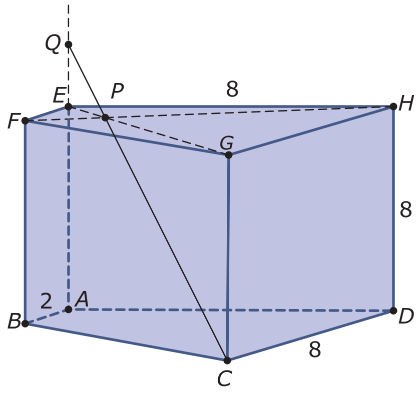

Figuur 15

Testen

Opgave 15

Van een regelmatige vierzijdige piramide $T.ABCD$ is het grondvlak $ABCD$ een vierkant met zijde 4. S is het snijpunt van de diagonalen AC en BD en $TS = 10$. Punt M is het midden van TS.

a Teken deze piramide in parallelprojectie. Teken een lijn door M evenwijdig aan BD. Noem de snijpunten met TB en TD respectievelijk P en Q.

b Bereken de lengte van AP en PQ.

c Teken ΔAPQ op ware grootte en bereken de hoeken van deze driehoek in graden nauwkeurig.

Deze paragraaf is een onderdeel van het Math4All wiskundemateriaal.

Math4All stelt het op prijs als onvolkomenheden in het materiaal worden gemeld en ideeën voor verbeteringen in de content of dienstverlening kenbaar worden gemaakt. Klik op in de marge bij de betreffende opgave. Uw mailprogramma wordt dan geopend waarbij het emailadres en onderwerp al zijn ingevuld. U hoeft alleen uw opmerkingen nog maar in te voeren.

Email: `f.spijkers@math4all.nl`

Met de Math4All Foliostraat kunnen complete readers worden samengesteld en toetsen worden gegenereerd. Docenten kunnen bij `a.f.otten@math4all.nl` een gratis inlog voor de maatwerkdienst aanvragen.